



Shahid Bahonar
University of Kerman



Comparing the Concept of Contentment in Masnavi with Conventional Economic Theories

Zohreh Razavi¹ | Saeed Kheirkhah Barzoki² | Seyyed Abdollah Razavi³

1. PhD student in Persian literature, Faculty of Persian language and literature, Islamic Azad University, Kashan branch, Kashan, Iran. Email: zrazavi94@chmail.ac.ir
2. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Kashan Branch, Islamic Azad University, Kashan, Iran (Corresponding author). Email: s.kheirkhah92@gmail.com
3. Associate Professor, Department of Energy Economics and Management, Tehran Petroleum Faculty, University of Petroleum Industry, Tehran, Iran. Email: srazavi@put.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 18 January 2023

Received in revised form 24

March 2024

Accepted 26 April 2024

Published online 21 December
2024

Keywords:

Rumi,

Contentment,

Fatigue,

Economy,

Masnavi.

ABSTRACT

Purpose: One of the subjects of economics is the theory of the fatigue puzzle or the thrift puzzle. What is raised in conventional economics regarding this theory challenges the economic doctrines of contentment in the spiritual Masnavi; Based on these theories, Rumi's advice to contentment actually prevents the society from economic growth.

Method and Research: This article aims to answer the question, "What is the difference between conventional economic theory and contentment in the Masnavi?"

Findings and Conclusions: With a descriptive and library method. to answer The findings of this research show that contrary to what has been suggested about the Masnavi by the mentioned theories, Rumi's call to contentment at the individual level does not reduce consumption at the macro level. The concept of contentment in the Masnavi, in addition to implying comfort and well-being in worldly life and peace, in some cases encourages the increase of the final desire to consume; For example, in Masnavi, Rumi has mentioned charity, zakat, etc., which increase the consumption of others and financial circulation.

Cite this article: Razavi, Zohreh. Kheirkhah Barzoki, Saeed. Razavi, Seyyed Abdollah (2024) Comparing the concept of contentment in Masnavi with conventional economic theories. *Journal of Iranian Studies*, 23(46), 245-263. <http://doi.org/10.22103/JIS.2023.20992.2448>

© The Author(s): Razavi, Zohreh. Kheirkhah Barzoki, Saeed. Razavi, Seyyed Abdollah Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman.



DOI: <http://doi.org/10.22103/JIS.2023.20992.2448>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Contentment in economic behavior means being satisfied with little and anti-extravagance; It means consuming what you have as much as possible without getting into debt and reaching out to other people in the society. It is the right contentment to consume, which is expressed in the economic literature of the world today with words such as productivity, efficiency, optimization of consumption etc. And as a normative and correct behavior, it is admired.

Rumi considers contentment to be the antidote to laziness and lack of economic activity. He recommends spending money and this order cannot be implemented except in the shadow of economic activity. With economic activity, a person can spend money in addition to reach his financial needs and also help those around him. In his opinion, contentment does not conflict with effort in worldly affairs. From his point of view, trying to earn sustenance helps him to be needless of others help. Rumi considers one of the characteristics of the attribute of contentment to be having a high spirit towards destiny. Many injustices and bribery sins are due to greed and neglect of the treasure of contentment.

The results are contentment, self-esteem, justice, comfort and, as a result, salvation. The components that Molavi considers for contentment are blessing, sustenance, peace, real treasure and real capitalism.

Methodology

Information gathering methods are divided into two general categories; Library and field. Information gathering methods are divided into two general categories; Library and field. Library research is a systematic and step-by-step process to gather information for writing an article.

The methodological steps of library research are:

- Check keywords and research terms
- Download articles and theses related to the topic of the article
- Memorizing information related to the research problem and research question
- Data analysis

According to the mentioned methodological steps, in this research, I first searched for the desired keywords, then I used economic books and theories related to the subject of contentment in economics. After that, regarding the literary and historical aspect of the subject of contentment, I used the spiritual Masnavi books written by Maulana Jalaluddin Balkhi (Rumi) as well as related articles. I wrote down and recorded the relevant contents and finally analyzed and the economic ideas and contentment in Rumi's thought. Finally, I included the results of the research findings in the article.

Discussion

It is the original thrift conundrum that was first proposed by Keynes. He says that in society, trying to save causes a shortage of saved funds. The result of this principle arises in a situation where an increase in savings does not create a movement in enterprise. Therefore, more savings causes a decrease in consumption and leads to decrease of the total expenses. In this situation, the total spending will decrease, which means that the increase in savings will decrease consumption on the one hand, but on the other hand, due to the recession, it will not increase enterprise.

According to the paradox of parsimony and the thrift conundrum theory, if people decide to increase their savings, they just need to spend less than their income. Therefore, their savings

will increase, but it cannot be generalized for the whole society, because if the people of the society decide to save, the saving function will go up and the equilibrium point of the national income will be at a low level.

In the main capitalist economy, there is utilitarianism, which is the intrinsic value and the ultimate goal of people's behavior is to enjoy their lives and be happy at most times. To achieve this goal, there is an intermediate goal, which is to increase utility.

The theories of consumer behavior in conventional economics, especially the utility theory, are based on the following assumptions:

- 1- The goal of the consumer is to maximize utility.
- 2- The desirability of a person depends on the consumption of commodity and services.
- 3- A person can rate his level of desirability of consuming commodity and services. (Hosseini: 1382:30)

By expressing material and spiritual life, Rumi considers being free from religious desires as the reason for good life. He considers the yellow face of the lover to be the cause of the astonishment of Galen's intellect while being healthy, and this is one of the secrets of persuasion. This great mystic introduces a pure life based on contentment.

Rumi considered contentment to be a sea of sweetness, because of which contented people live in happiness and joy. Also Greed is a sign of a sick heart, and a contented person is full of joy and pleasure.

As he says in one of his poems: Don't be sour and see how thousands of souls have drowned in the honey sea of God's mercy due to contentment. See hundreds of thousands of bitter and austere souls who are mixed in joy like flowers in sugar. It means that they have enjoyed the hardship and bitterness of poverty (Ibid, 1394: 1/202).

Trust is the cause of human happiness and prosperity, which is achieved on the path of contentment. In this path, man finds certainty in his destiny, which is in the hands of God, and he gives satisfaction to the day that is destined, and despite his efforts in the way of sustenance, In the end, it is enough for the same appointed day.

Rumi defines the role of trust, contentment and sustenance in an allegory: In order to obey God's command, it is obligatory to try to earn a valid livelihood .Because the world is the world of unimportance, and nothing happens without a cause. So, asking is important. It means that whoever wants a valid sustenance should try and search. The Prophet (peace be upon him) said: The door of life is closed and locks are put on it. Our effort and our trying and earning is the key to that locked and closed door. Rumi, 1394: 117/5)

Comparison of contentment in Masnavi and theories of conventional economics:

- 1- Although Rumi advises contentment and avoiding extravagance, he stated other reasons in other places that spending in the way of God and spending is beyond the normal needs of people. So that it encourages the consumption of more goods so that the multiplier increases in the society and increases with the increase of the final desire to consume this coefficient.
- 2- Although the poems related to contentment and spending talk about less consumption, but the important issue is saving, which reduces the final desire to consume, but Rumi, by developing the concept of saving for the hereafter, in the essence of saving, with the conceptual development of that consumption by others, means increasing the final desire to consume in It will follow the immense level.

Conclusion

Rumi's economic teachings show that Rumi emphasizes consumption at the individual and social level within the framework of valid and good sustenance and away from extravagance. In the field of consumption, Rumi's poems recommend encouraging the ultimate desire to

consume at the immense level, for example, encouraging spending from the surplus of people's needs increases massive consumption, and this increases the multiplier in society, and with the increase of this coefficient, society's consumption increases. Although Rumi's poems recommend contentment and frugality, they also emphasize charity, charity, and zakat from the excess of one's needs, and this prevents economic stagnation.

How to cite: Razavi, Zohreh, Khaikhah Barezoki, Saeed., & Razavi, Seyyed Abdollah. (2023). Comparing the Concept of Contentment in Masnavi with Conventional Economic Theories . *Journal of Iranian Studies*, 23(46), 1-30. <http://doi.org/10.22103/jis.2023.20905.2440>

بررسی تطبیقی مفهوم قناعت در مثنوی و نظریه‌های اقتصاد متعارف

زهره رضوی^۱ سعید خیرخواه برزکی (نویسنده مسئول)^۲ سید عبدالله رضوی^۳

۱. دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد کاشان، دانشگاه آزاد اسلامی، کاشان، ایران. رایانامه:

zrazavi94@chmail.ac.ir

۲. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی واحد کاشان، دانشگاه آزاد اسلامی، کاشان، ایران رایانامه:

s.kheirkhah92@gmail.com

۳. دانشیار گروه اقتصاد و مدیریت انرژی، دانشکده نفت تهران، دانشگاه صنعت نفت، تهران، ایران. رایانامه:

srazavi@put.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	زمینه/ هدف: یکی از موضوعات علم اقتصاد نظریه معمای خست یا معمای صرفه‌جویی است. آنچه در اقتصاد متعارف در خصوص این نظریه مطرح می‌شود، آموزه‌های اقتصادی قناعت را در مثنوی معنوی به چالش می‌کشد؛ بر مبنای این نظریات، توصیه مولانا به قناعت عملاً جامعه را از رشد اقتصادی باز می‌دارد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۸	روش/ رویکرد: این مقاله قصد دارد با روش کتابخانه‌ای و توصیفی به این سؤال که "تفاوت نظریات اقتصاد متعارف و قناعت در مثنوی چیست؟" پاسخ دهد.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۱/۰۵	یافته‌ها/ نتایج: یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که برخلاف آنچه در خصوص مثنوی به وسیله نظریات یاد شده مطرح گردیده است، دعوت مولانا به قناعت در سطح فردی موجب کاهش مصرف در سطح کلان نمی‌شود. مفهوم قناعت در مثنوی علاوه بر این که بر آسایش و رفاه در زندگی دنیوی و آرامش دلالت دارد، در مواردی مشوق افزایش میل نهایی به مصرف است؛ مثلاً مولانا در مثنوی به انفاق، بخشش، زکات و غیره اشاره کرده است که موجب افزایش مصرف دیگران و گردش مالی می‌شود.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۰۷	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱	
کلیدواژه‌ها: مولوی، قناعت، خست، اقتصاد، مثنوی	

استاد: زهره رضوی، سعید خیرخواه برزکی، سید عبدالله رضوی (۱۴۰۳). بررسی تطبیقی مفهوم قناعت در مثنوی و نظریه‌های اقتصاد متعارف.

مجله مطالعات ایرانی، ۲۳ (۴۶)، ۲۴۵-۲۶۳.

<http://doi.org/10.22103/jis.2023.20905.2440>



ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان.

۱. مقدمه

۱.۱. بیان مسئله

اقتصاد، علمی است که هدف آن مطالعه در معیشت و رفاه انسان است. از نگاه آدام اسمیت قدرت و برتری حکومت‌ها، داشتن قدرت اقتصادی است. جواهر لعل نهرو پیشرفت ملت‌ها را در توانایی اقتصادی می‌داند. مقوله اقتصاد از جمله ساختارهای اجتماعی و فرهنگی است که در پژوهش‌های ادبی کمتر در کانون توجه قرار گرفته است. بررسی مفاهیم اقتصادی در متون ادبی می‌تواند دیگر گفتمان‌های اجتماعی، فرهنگی و اندیشگانی حاکم بر بستر زمانی خلق این آثار را نیز آشکار سازد. بخش قابل توجهی از اشعار مولانا را مباحث مربوط به کار و کوشش، طلب روزی، فقر، ثروت، قناعت، قدرت پول و انواع مهارت‌های درآمدزا دربرگرفته است؛ لذا بیان این موضوعات بر اثر تجربیات این شاعر، مشکلات و تأثیرات اقتصادی آن دوران را به تصویر می‌کشد که کمابیش در جامعه کنونی، هر کدام از این مباحث به امور اقتصادی ما مربوط می‌شوند. مولوی به عنوان عارفی بزرگ، در مثنوی دستاوردهای معرفتی متنوعی به دست می‌دهد که شامل حوزه اقتصاد نیز می‌شود. می‌توان در این اثر عرفانی و تعلیمی و با جستجو در حکایات و داستان‌های آن مفاهیم و مضامین اقتصادی و معیشتی را به دست آورد. او به معاش انسان و نیاز مادی که قوت و غذا می‌باشد، توجه کرده و اهمیت آن را در بیت زیر بیان می‌کند:

آدمی اول حریص نان بود زانک قوت و نان ستون جان بود

(مولانا، د: ۷۸).

۲.۱. پیشینه پژوهش

نوروزپور و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «حرص و طمع در مثنوی مولوی و مقایسه آن با چهار اثر در حوزه ادبیات تعلیمی» به بررسی این ویژگی اخلاقی در این آثار پرداخته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد نفسانیات و طمع، در اندیشه مولوی آفاتی برای شناخت و سلوک عرفانی است، همچنین عاری بودن از طمع موجب کسب تجربه‌های شهودی و دستیابی به معرفت عرفانی می‌شود.

بلوری (۱۳۹۶) در مقاله «جایگاه ارزشی اقتصاد و ثروت در قرآن و مثنوی» این موضوع را بررسی نموده و به جنبه‌های مثبت و منفی داشتن مال و ثروت پرداخته است. بهرامی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله «آموزه‌های اقتصادی مولانا در مثنوی»، توجه مولانا را به مسایل اقتصادی و معیشتی بررسی نموده‌اند و تأثیر این مسایل بر زندگی مردم را بازنموده‌اند. بختیار نصرآبادی (۱۳۹۸) در مقاله «دلالت‌های تربیتی قناعت در مثنوی معنوی» صفت قناعت را در اشعار مولوی بررسی کرده است. در این پژوهش قناعت را مانند راهی برای نیل به حیات طیبه و آرامش‌بخش روح در مقابل حرص می‌داند. حیدری (۱۳۹۳) در پایان‌نامه خود تحت عنوان «بررسی کهن‌الگوی آرمان‌شهر در حدیقه سنایی و مثنوی مولانا» به بررسی مفهوم آرمان‌شهر در این دو اثر نفیس پرداخته است. در این اثر به ویژگی‌هایی همچون عدالت، قناعت و کسب‌وکار که ویژگی یک شهر آرمانی است، اشاره شده است.

۳.۱ روش‌شناسی تحقیق

در این مقاله با استفاده از روش کتابخانه‌ای و توصیفی به این سؤال که "تفاوت نظریات اقتصاد متعارف و قناعت در مثنوی چیست؟" پاسخ داده شده است..

۴.۱ یافته‌ها و نتایج پژوهش

براساس یافته‌های پژوهش حاضر مفهوم قناعت در مثنوی علاوه بر این که بر آسایش و رفاه در زندگی دنیوی و آرامش دلالت دارد، در مواردی مشوق افزایش میل نهایی به مصرف است؛ مثلاً مولانا در مثنوی به انفاق، بخشش، زکات و غیره اشاره کرده است که موجب افزایش مصرف دیگران و گردش مالی می‌شود.

۵.۱ مبانی نظری پژوهش

به منظور آشنایی بیشتر با مفهوم قناعت، مبانی نظری این پژوهش به قرار زیر مطرح می‌شود:

قناعت در لغت به معنی خرسند بودن به قسمت خود، بسنده کردن به مقدار کم، صرفه‌جویی، و خشنودی نفس است به آنچه از روزی و معاش که قسمت او می‌شود. (معین، ۱۳۷۷: ذیل قناعت). دهخدا آن را به خرسندی، بسنده کردن به قسمت، بسنده کردن به مقدار نیاز، صرفه‌جویی، خشنودی به آنچه از روزی و معاش قسمت می‌شود، (دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل قناعت) تعریف کرده است. در زبان عربی قناعت را «رضا دادن به سهم خویش (ابن منظور، ۱۴۱۶: ص. ۲۲۵) و اکتفا به مقدار ناچیز از وسایل زندگی در حد ضرورت (حسین راغب اصفهانی، ص. ۱۴۷) و راضی شدن به مقدار کم از بخشش (ابن اثیر، ۱۳۷۴، ص. ۲۵۰) دانسته‌اند.

قناعت در رفتار اقتصادی به معنای راضی بودن به اندک و ضد اسراف‌کاری؛ مصرف داشته‌های خود در حد اندازه بی‌آنکه خود را گرفتار قرض کند و دست‌خواهش به‌سوی این و آن دراز نماید؛ و صحیح مصرف کردن است. در ادبیات اقتصادی امروز جهان این مفهوم، با واژگانی نظیر بهره‌وری، کارایی، بهینه‌سازی مصرف و مانند آن بیان شده و به عنوان یک رفتار هنجاری و درست مورد تحسین قرار گرفته است.

مولوی قناعت را از خصوصیات انسان‌های پرهیزگار می‌داند و اعتقاد دارد افرادی که قانع هستند نسبت به آرزوهای دنیوی بی‌اعتنایند، و به آنچه دارند، راضی هستند. از نظر او قناعت مغایرتی با تلاش و کوشش در امور دنیایی ندارد. تلاش برای کسب روزی سبب بی‌نیازی انسان از دیگران می‌شود. بسیاری از بی‌عدالتی‌ها و گناهان به دلیل داشتن حرص و طمع و غفلت از گنج قناعت است. مولوی اعتقاد دارد که اندیشه‌ها بر پیشه‌ها مقدم است و ما آن‌گونه زندگی می‌کنیم که فکر می‌کنیم، زیرا ماهیت اصلی وجود آدمی را اندیشه می‌داند. وی نسبت به دنیا نگاهی مثبت دارد. دنیاگرایی در نظر او به بی‌دینی منتهی نمی‌شود، بلکه دنیاگرایی را به معنای رفع نیازهای زندگی می‌داند. مفاهیمی مانند مبارزه با تعصب، آسان‌گیری در دین، پرهیز از تقلید کورکورانه و استفاده از خرد در امور دنیوی در آثار مولوی بسیار یافت می‌شود (کزازی، وفایی فرد، ۱۳۹۵: ۱۴).

در میان قصه‌های مثنوی به چگونگی احوال طبقات اجتماعی نیز اشاره شده است، داستان‌های آن پر از شیوه‌های زندگی مردم است. مردمی که در بازار، مسجد و خانقاه رفت‌وآمد داشتند. مولانا تمام طبقات مختلف جامعه اعم از

مأموران دولتی، کشاورزان و پیشه‌وران را توصیف کرده است. مثنوی و قصه‌هایش آینه روشنی از زندگی و عصر مولانا و منعکس‌کننده فرهنگ و آداب و رسوم رایج در آن عصر است. (زرین‌کوب، ۱۳۸۷: ۳۳۱)

با حمله مغولان در قرن هفتم دوران جدیدی در تاریخ ایران آغاز شد و نتایج اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی مهمی در پی آن آمد. شرایط نامناسب طبیعی نمی‌توانست نیازهای اقتصادی آن‌ها را برطرف کند، در نتیجه به حمله و هجوم دست زدند. چنگیزخان به بهانه کشتار بازرگانان دستور حمله به ایران را داد. این حمله، کشته شدن جمعیت، خرابی شهرها و اسارت هنرمندان و نابودی اقتصاد کشاورزی را به دنبال داشت. در دوره مغول دو طبقه اجتماعی وجود داشت: طبقه فرادست و طبقه فرودست. رؤسای قبایل فرماندهان سپاه، گروه اشرافی را تشکیل می‌دادند و امتیازات خاصی داشتند. با مسلمان شدن مغول‌ها بزرگان ایرانی، دیوان‌سالاران، عالمان و اندیشمندان موقعیت اجتماعی خود را به دست آوردند. بازرگانان و صاحبان صنایع و حرف نیز مورد احترام قرار گرفتند.

از اثرات اقتصادی حمله مغول این بود که قوانین مالیات‌ها به هم ریخت و نظام مالیاتی خاصی که منظم نبود، بر ایران حاکم شد. نظام پولی عهد ایلخانی ادامه بی‌نظمی‌هایی است که از دوران گذشته باقی مانده بود و با وجود تسلط ایلخانان بر قلمرو گسترده ایران و ایجاد وحدت و انسجام در آن، نظام پولی هماهنگی به وجود نیامد و هر یک از ممالک تحت سلطه آن‌ها مسکوکاتی با وزن و عیار خاص خود داشتند. (رضوی، ۱۳۹۹: ۷۳).

آنچه امروزه به عنوان علم اقتصاد شناخته می‌شود، محصول پژوهش محققان غربی، به‌ویژه آدام اسمیت، است که در اوایل قرن هفدهم میلادی می‌زیسته است. از نظر آن‌ها اقتصاد یعنی «تخصیص بهینه منابع محدود به نیازهای نامحدود بشر». در نگاه آدام اسمیت و سایر اقتصاددانان کلاسیک، مبنای کسب سود بیشتر در بازار است؛ در واقع آدام اسمیت انسان اقتصادی را موجودی حسود «درصد رقابت، رفاه طلب، خواهان سود بیشتر» و عقلانی می‌داند و بر همین مبنای نظریه اقتصاد بازار را پایه‌گذاری می‌نماید. به عبارت دیگر، آنچه به تولید، مصرف و توزیع کالا و خدمات براساس جهان‌بینی ارائه شده توسط مکاتب اقتصاد کلاسیک ارتباط دارد، بعد از انقلاب صنعتی اروپا شکل گرفته است. در جهان‌بینی کلاسیک‌ها، برخلاف فیزیوکرات‌ها، نیروی انسانی است که باعث و سبب ثروت شناخته می‌شود. این مکتب را آدام اسمیت بنا نهاده است و اصول آن، علایق شخصی نظریه تمایل به تعادل، نظریه ارزش کار و اصل آزادی اقتصادی می‌باشد (نمازی، ۱۳۹۵: ۵۸).

کلاسیک‌ها به دنبال عقلانی‌سازی فعالیت‌های اقتصادی بودند. رقابت پدیده‌ای روبه‌رشد بود و اتکا به آن به‌عنوان تنظیم‌کننده بزرگ اقتصاد، دیدگاهی معقول به شمار می‌آمد. دولت‌ها به اتلاف و فساد مالی معروف بوده، تحت چنین شرایطی مداخله کمتر دولت بهتر بود. اقتصاددانان کلاسیک بر انباشت سرمایه، گسترش بازارها و تقسیم کار تأکید و به ارائه توصیه‌های سیاست اقتصادی تمایل داشتند. اینان وقتی بازار با شکست مواجه می‌شد، مداخله در اقتصاد را توصیه می‌کردند (میرجلیلی، ۱۳۸۷: ۲۴).

ویژگی دیگر اقتصاد کلاسیک رفتار اقتصادی مبتنی بر نفع شخصی است. اقتصاددانان کلاسیک فرض می‌کردند که رفتار مبتنی بر نفع شخصی اساس ماهیت بشر است. تولیدکنندگان و بازرگانان کالاها و خدمات را از تمایل به کسب

نفع فراهم می‌کنند و کارگران کار خود را برای کسب دستمزد عرضه می‌کنند و مصرف‌کنندگان محصولات را خریداری می‌کنند تا خواسته‌های خود را ارضا و مطلوبیت کسب کنند.

در میان مباحثی که اقتصاددانان کلاسیک مطرح کرده‌اند و مبنای نظری مقاله حاضر را تشکیل می‌دهد، چند اصطلاح حایز اهمیت است که به قرار زیر به تبیین آن‌ها می‌پردازیم:

معمای خست: برای اولین بار کینز آن را مطرح کرد. او می‌گوید در جامعه تلاش برای پس‌انداز باعث کاستی وجوه پس‌انداز شده، می‌شود. نتیجه این اصل در شرایطی به وجود می‌آید که افزایش پس‌انداز حرکتی در سرمایه‌گذاری به وجود نیارد. بنابراین، پس‌انداز بیشتر سبب کم شدن مصرف می‌شود و باعث می‌شود مخارج کل کم‌تر شود. اگر در این شرایط به علت رکود اقتصادی، پس‌انداز سبب افزایش سرمایه‌گذاری نشود، سبب کاهش مصرف می‌شود و در این شرایط مخارج کل کم می‌شود؛ به این معنی که افزایش پس‌انداز از طرفی مصرف را کم می‌کند، از طرف دیگر به خاطر رکود، سرمایه‌گذاری را افزایش نمی‌دهد. تقاضا برای کالاها و خدمات تولید کم‌تر شده، تولید یا درآمد ملی کم‌تر خواهد شد. معمای خست بیان‌کننده مسئله خطای ترکیب در علم اقتصاد است یعنی آنچه برای هر نفر جداگانه خوب است، لزوماً برای همه خوب نیست. (خادم علیزاده و صفری، ۱۳۹۲: ۱۴۵). بر طبق تناقض صرفه‌جویی و معمای خست، اگر مردم جامعه تصمیم بگیرند که پس‌اندازشان را افزایش دهند، کافی است از درآمد خود کم‌تر خرج کنند. بنابراین پس‌اندازشان زیاد می‌شود، اما برای کل جامعه نمی‌توان آن را تعمیم داد؛ زیرا اگر همه مردم تصمیم به پس‌انداز بگیرند، تابع پس‌انداز به طرف بالا می‌رود و نقطه تعادل درآمد ملی در سطح پایین قرار می‌گیرد.

کلاسیک‌ها پس‌انداز را همیشه مثبت و مفید می‌دانند؛ زیرا با پس‌انداز نرخ بهره کم‌تر و سرمایه‌گذاری زیاد می‌شود و سبب رشد اقتصادی می‌شود. کلاسیک‌ها نگران این بودند که اگر نرخ سود تولید و سرمایه‌گذاری کم شود، پس‌اندازی که از طرف سرمایه‌داران انجام می‌شود، کم‌تر و رشد اقتصادی نیز کاهش می‌یابد. اما کینز نشان داد که پس‌انداز بیشتر همیشه مثبت نیست. در شرایط رکود اگر مردم پس‌انداز بیشتر داشته باشند، مصرف کم‌تر و درجه تقاضای کل و در آخر تولید و درآمد ملی کم‌تر می‌شود و از آنجا که پس‌انداز تابع درآمد ملی است، در نتیجه کاهش تولید منجر به کاهش پس‌انداز حتی کم‌تر از مقدار اولیه می‌شود. (خادم علیزاده و صفری، ۱۳۹۴: ۱۷).

نظریه مطلوبیت کالا: انسان نیازهایی دارد که به دنبال رفع آن‌هاست تا بتواند به زندگی ادامه دهد و از طریق به دست آوردن کالاها، نیاز خود را برطرف کند. برای اینکه بتواند به نیازهای خود برسد، تقاضای کالا و خدمات دارد. مصرف این کالاها نیازهای طبیعی او را برطرف می‌کند، همچنین باعث خوشنودی و رضایت می‌شود. رضایت خاطری که انسان از به دست آوردن کالا کسب می‌کند، در اقتصاد مطلوبیت نام دارد. *utility* واژه معادل مطلوبیت و به معنی فایده و رضایتی است که از مصرف کالا به انسان دست می‌دهد. اصل مطلوبیت یکی از دیدگاه‌های بنیادین است. او می‌گوید: «ما فقط یک وظیفه داریم: به دنبال بالاترین لذت ممکن هستیم و مسئله‌ای که رفتار انسان را تعیین می‌کند، دانستن این است که چه چیزی به انسان لذت بیشتری می‌دهد.» (رامین، ۱۴۰۰: ۴۹۰)

نظریه‌های رفتار مصرف‌کننده در اقتصاد متعارف به خصوص نظریه مطلوبیت بر پایه مفروضات زیر بنا شده است:

- ۱- هدف مصرف‌کننده بیشینه کردن مطلوبیت است.
- ۲- مطلوبیت فرد تابع مصرف کالاها و خدمات است.
- ۳- فرد می‌تواند میزان مطلوبیت خود از مصرف کالا و خدمات را رتبه‌بندی کند. (حسینی، ۱۳۸۲: ۳۰).

۲. بحث و بررسی

۱.۱.۲. قناعت در مثنوی

بر مبنای آموزه‌های مثنوی، اگر جامعه‌ای فرهنگ قناعت داشته باشد، حق محرومان ضایع نخواهد شد؛ زیرا همه به حق و حقوق فردی خود راضی هستند و دیگر به دنبال حرص و طمع نیستند که باعث ناامنی در جامعه یا رکود اقتصادی شود. قناعت نشانه عزت‌نفس و بیانگر شخصیت انسان در برابر ثروت دیگران است؛ از طرف دیگر، باعث حفظ تعادل اقتصاد فردی و اقتصادی جامعه می‌شود. زمانی که فرد به کمترین سود راضی است، بخش مازاد اموالش را به دیگران می‌بخشد تا رشد اقتصاد جامعه به ثبات و تعادل برسد.

۱.۱.۲.۱. قناعت عامل زندگی پاک

هرچه روحیه قناعت در انسان بیشتر باشد، نگرانی او کمتر می‌شود و زندگی او معنا پیدا می‌کند. مولانا یکی از مصادیق حیات طیبه و زندگی پاک را قناعت می‌داند. قناعت انسان را از دارایی‌های خود خرسند می‌سازد و این سبب زندگی پاک و طیب می‌شود.

مولانا با بیان زندگی مادی و معنوی، بی‌پیرایه بودن از آرزوهای دنیوی را سبب حیات طیبه می‌داند. او چهره زرد عاشق را در عین داشتن سلامت سبب حیرت عقل جالینوس می‌داند و این یکی از رموز قناعت است. این عارف بزرگ زندگی پاک را در سایه قناعت معرفی می‌کند.

آن جهان چون ذره زنده‌اند	نکته‌دانند و سخن‌گوینده‌اند
در جهان مرده‌شان آرام نیست	کین علف جز لایق انعام نیست
هر که را گلشن بود بزم و وطن	کی خورد او باده اندر گولخن
جای روح پاک علیین بود	کرم باشد کش وطن سرگین بود
تا که آید لطف بخشایش‌گری	سرخ گردد روی زرد از گوهری
لیک سرخی بر رخ که آن لامعست	بهر آن آمد که جاننش قانعست
که طمع لاغر کند زرد و ذلیل	نیست او از علت ابدان علیل
چون ببیند روی زرد بی‌سقم	خیره گردد عقل جالینوس هم
چون طمع بستی تو در انوار هو	مصطفی گوید که ذلت نفسه

(مولوی، ۱۳۹۴: ۱۷۴/۵)

اگر آدمی به هر آنچه که انسان را به زندگی واقعی می‌رساند، پایبند باشد، به اوامر عمل کند و از نهی‌شده‌ها دوری کند، به مقصود خود خواهد رسید. در حوزه مصرف، مولانا قناعت را مصداق حیات طیبه و زندگی پاک بیان می‌کند.

فرد قانع حقیقت زندگی پاک را در مسیر رسیدن به کمال الهی می‌داند و به مسایل مادی در حد برآوردن نیازها اکتفا می‌کند. به آن‌چه خداوند به او روزی داد، راضی می‌شود.

۲.۱.۲. قناعت عامل سربلندی

براساس آموزه‌های مثنوی، قناعت یک فضیلت است که در سایه آن سربلندی و عزت به دست می‌آید. مولوی نتیجه قناعت را که سربلندی است در داستان عشق صوفی بر سر سفره تهی قناعتی که سبب عزت شده، یادآوری می‌کند.

صوفی بر میخ روزی سفره دید	چرخ می‌زد، جامه‌ها را می‌درید
بوالفضولی گفت صوفی را که چیست؟	سفره‌ای آویخته، وز نان تهی ست
گفت: رَو، رَو، نقش بی‌معنی ستی	تو بجو هستی، که عاشق نیستی
آن فقیری کو ز معنی بوی یافت	دست بُبریده همی زنبیل بافت
عشقِ نان، بی نان، غذای عاشقست	بند هستی نیست هرکو صادقست

(همان: ۱۳۹۴: ۱۴۱/۳)

مولوی در این حکایت اشاره به مرد صوفی‌ای می‌کند که سفره‌ای دید که به میخی آویزان شده، مرد صوفی با خوشحالی فریاد می‌زند. شخصی از او پرسید سفره خالی از نان چه ذوق و شوقی دارد. صوفی گفت تو عاشق نیستی، عشق نان اما بی‌نان تغذیه عاشق است. آن‌ها سرمایه‌دارانی هستند که بدون سرمایه سود می‌برند. در ادامه می‌گوید انسان با قناعت به مقام فرمانروایی می‌رسد، با قناعت زنبیل می‌بافد و همه چیز را به دست می‌آورد و در انجام کارش نیاز به ثروت ندارد.

عزت و نفوذناپذیری یکی از آثار قانع بودن است. اگر فرد به آنچه دارد، قناعت نکند، همیشه می‌خواهد کمبودهای مادی خود را برطرف کند. برای برآورده کردن این نیازها باید از دیگران تقاضا و خواهش کند و از طرف دیگر، این کمبودها زیاد است و رسیدن به آن نیازها سبب درخواست مداوم از دیگران می‌شود. این همان چیزی است که عزت و نفوذناپذیری فرد را دچار مخاطره می‌کند.

۳.۱.۲. گنج حقیقی

مولانا در تمثیلی قناعت را توصیف می‌کند و آن را از فقر جدا می‌کند. داستان از این قرار است که زنی از تهیدستی شوهرش گله می‌کند و شوهرش را سرزنش می‌کند که صفت اعراب غارت کردن و جنگیدن است، او این رسم عرب را ندارد و به همین دلیل مالی برای پذیرایی مهمان ندارد. در حالی که پذیرایی از مهمان سنت کهن اعراب است. مولانا در این ابیات ریاکاری با شعار قناعت را تذکر می‌دهد و قناعت را گنجی روان معرفی می‌کند.

زن بر او زد بانگ کای ناموس‌کیش	من فسون تو نخواهم خورد بیش
ترهات از دعوی و دعوت مگو	رو سخن از کبر وز نخوت مگو
چند حرف طمطراق و کار و بار	کار و حال خود ببین و شرم دار
کبر زشت و از گدایان زشت‌تر	روز سرد و برف و آنکه جامه تر
چند دعوی و دم و باد بروت	ای تو را خانه چو بیت العنکبوت

از قناعت کی تو جان افروختی از قناعت‌ها تو نام آموختی
گفت پیغمبر چیست گنج؟ گنج را تو وانمی‌دانی ز رنج
این قناعت نیست جز گنج روان تو مزن لاف ای غم و رنج روان
(مولوی، ۱۳۹۴: ۱/۱۹۹)

همان گونه که گنج و ثروت انسان را از افراد جامعه بی‌نیاز می‌سازد، قناعت نیز انسان را از طوق بندگی رها می‌سازد و سبب عزت و سربلندی می‌شود. مولانا با بصیرتی عمیق ثروت دنیایی را با ثروت حقیقی مقایسه می‌کند، تو که ادعا می‌کنی با بزرگان هم‌قدم هستی، چرا از شدت فقر این‌همه دنبال غذا هستی. این حکایت قناعت را مانند گنجی حقیقی در برابر فقر می‌داند.

۴.۱.۲. عامل شادی

مولانا قناعت را دریای شیرینی دانسته است که مردم قانع به واسطه آن جانشان در شادی و لذت است. مولوی حرص را با ترش‌رویی هم‌معنی می‌داند؛ حرص علامت دل بیمار است و انسان قانع جانش لبریز از شادی و لذت است.

سرکه مفروش و هزاران جان ببین
از قناعت غرق بحر انگبین
صدهزاران جان تلخی کش نگر
همچو گل آغشته اندر گلشکر
(همان، ۱۳۹۴: ۲۰۲/۱)

در جایی دیگر می‌گوید:

حاشا لله طمع من از خلق نیست
از قناعت در دل من عالمی است
زانکه درویشان و رای ملک و مال
روزی‌ای دارند ژرف از ذوالجلال
(همان: ۲۰۰/۱)

مولانا قناعت را دریای شادی می‌داند که در برابر غم زیاده‌خواهی مقاومت می‌کند. شادمانی علامت نشاط روحی است و سبب بردباری و صبر انسان می‌شود. نتیجه این صفات رهایی انسان از فرسودگی خاطر و دوری از افسردگی است. در پرتو آرامش آینده‌نگری و بصیرت افزون‌تری در تصمیم‌گیری‌ها به وجود می‌آید و سبب دشواری کم‌تر و کامیابی بیشتر در زندگی می‌شود. یکی از راه‌های ایجاد شادی و لذت قناعت است.

۵.۱.۲. قناعت تقابل با حرص

حرص رذیله اخلاقی و نقطه مقابل قناعت است و این صفت سبب دوستی دنیا و منشأ بسیاری از گناهان است. نتیجه حرص جمع‌آوری مال و ثروت است. مولانا دلیل حرص را کم‌رنگ شدن قناعت در زندگی می‌داند. ابیات زیر تقابل حرص با قناعت را بیان می‌کند و تأکید دارد بر این که صدف با قناعت دُر را به دست می‌آورد.

بند بگسل باش آزاد ای پسر
چند باشی بند سیم و بند زر
گر بریزی بحر را در کوزه‌ای
چند گنجد قسمت یک روزه‌ای

کوزه چشم حریصان پر نشد

تا صدف قانع نشد پر در نشد

(همان: ۹۶/۱)

آزمندی انسان را به پریشانی و اضطراب می‌کشاند. درک این بیت مولانا و عملی کردن آن در زندگی، داروی بسیاری از دردهای بی‌درمان بشریت است. اگر ما بر این عقیده باور داشته باشیم که برای هر روز قسمت و نصیبی ثابت، معین گردیده که با اراده و حرکت ما به ما خواهد رسید، دیگر از حد خود پا را فراتر ننهاده و کوشش بیش از حد و بیهوده نخواهیم نمود.

دنیا دارای امکانات بسیاری است. هرکسی به اندازه ظرفیت خود از آن استفاده می‌کند. کسی که حرص و طمع وجود او را فراگرفته، اسیر است و آرامش ندارد. اما قناعت آزادی و آرامش درون را به دنبال دارد.

اگر شخص شناخت خود را درست کند و بداند احساس رضایت را از بیرون نمی‌توان به دست آورد، بلکه باید نوع نگاه خود را تغییر داد، کمتر حرص می‌زند. ما ممکن است با مقداری ثروت مدت کوتاهی رضایت پیدا کنیم، اما بی‌شک پس از آن، عطش ثروت در ما بیشتر می‌شود. هرچه بیشتر تلاش کنیم، قدرت‌طلبی و شهرت‌طلبی ما برطرف نخواهد شد و قدرت و شهرت، ما را راضی نمی‌کند. ابتدا انسان احساس رضایت خود را در اموری می‌بیند، اما وقتی به آن رسید، راضی نمی‌شود و برتر از آن را می‌خواهد. در جای دیگر این گونه قناعت را عامل آرامش بیان کرده است:

هم بیچیدی دانه مرغ از خرمنش

چو کلوا خواندی بخوان لاتسرفوا

گرچه باشد لقمه حلوا و خبیص

این کند علم و قناعت والسلام

(همان: ۷۲/۵)

همان اندازه خور مکن چندین رفو

لقمه اندازه خور ای مرد حریص

تا خوری دانه نیفتی تو به دام

به همان اندازه که قناعت در وجود انسان باشد و در زندگی از آن استفاده کند، به همان اندازه روحیه رضایت از زندگی در انسان نیرومندتر می‌شود. فردی که احساس رضایت می‌کند، به سوی آرامش پیش می‌رود؛ زیرا با قناعت‌طلبی از بسیاری از وسوسه‌های فریبنده به دور است و دنبال طمع‌ورزی و یا منافع بیشتر نیست.

۶.۱.۲. قناعت عامل روزی و توکل

توکل ویژگی فرد قناعت‌پیشه است. توکل سبب خوشبختی و سعادت انسان است که در مسیر قناعت به دست می‌آید. در این مسیر انسان به سرنوشت خود که در دست خداست، یقین پیدا می‌کند و به روزی‌ای که مقدر شده، رضایت می‌دهد و علی‌رغم کوشش و تلاش در راه رزق و روزی، در نهایت به همان روزی تعیین شده، بسنده می‌کند. مولانا در تمثیلی نقش توکل و قناعت و روزی را بیان می‌کند:

فرض باشد از برای امتثال

می‌نیاید پس مهم باشد طلب

در فروبسته ست و بر در قفل‌ها

هست مفتاحی بر آن قفل و حجاب

گفت روبه جستن رزق حلال

عالم اسباب و چیزی بی سبب

گفت پیغمبر که بر رزق ای فتا

جنش و آمد شد ما و اکتساب

بی کلید این در گشادن راه نیست

بی طلب نان سنت الله نیست

(مولوی، ۱۳۹۴: ۱۱۵/۵)

روباه نماد حریص بودن است و اعتقاد دارد که رزق باید با تلاش زیاد شود و از قناعت راضی و خرسند نیست. اما خر که نماد قناعت است، نقش آن را این گونه بیان می کند:

گفت از ضعف توکل باشد آن	ورنه بدهد نان کسی که داد جان
هر که جوید پادشاهی و ظفر	کم نیامد لقمه ای نان ای پسر
دام و دد جمله همه اکال رزق	نه پی کسب اند نه حمال رزق
جمله را رزاق روزی می دهد	قسمت هر یک به پیشش می نهد
رزق آید پیش هر که صبر جست	رنج کوشش ها ز بی صبری تست

(همان، ۱۳۹۴: ۱۱۸/۵)

دگر بار روباه جواب می دهد:

گفت روبه آن توکل نادر است	کم کسی اندر توکل ماهر است
گرد نادر گشتن از نادانی است	هر کسی را کی ره سلطانی است
چون قناعت را پیمبر گنج گفت	هر کسی را کی رسد گنج نهفت
حد خود بشناس و بر بالا مپر	تا نیفتی در نشیب شور و شر
گفت این معکوس می گویی بدان	شور و شر از طمع آید سوی جان
از قناعت هیچ کس بی جان نشد	از حریصی هیچ کس سلطان نشد

(همان: ۱۲۰/۵)

اگر همراه با تلاش برای روزی توکل وجود نداشته باشد، طمع را به همراه خواهد داشت. اما قناعتی که همراه با توکل باشد، کسی نابود نمی شود و رزق و روزی این گونه به دست می آید. در مقابل حرص به دلیل عدم توکل رزق را به دنبال ندارد.

۷.۱.۲. تقابل با خست

قناعت نشان دهنده بزرگی روح و حساست نشان کوچکی روح است. مولوی جایگاه انسان بنخیل را این گونه بیان می کند:

غُلّ بخل از دست و گردن دور کن	بخت نو دریاب از چرخ کهن
ای خدایا ممسکان را در جهان	تو مده الا زیان اندر زیان

(مولوی، ۱۳۹۴: ۴۶۵/۴)

در ادامه تفاوت قناعت و گدا بودن را بیان می کند:

مادر شهزاده گفت از نقص عقل	شرط کفویت بود در عقل نقل
تو ز سُحّ و بخل خواهی وز دها	تا ببندی پور ما را بر گدا
گفت صالح را گدا گفتن خطاست	کو غنی القلب از داد خداست
در قناعت می‌گریزد از تقی	نز لئیمی و کسل همچون گدا
قلتی کان از قناعت وز تقاست	آن ز فقر و قلّت دونان جداست
حبه‌ای آن گر بیابد سر نهد	وین ز گنجی زر به همت می‌جهد

(همان: ۱۵۴/۴)

مولانا در این ابیات جایگاه رفیع قناعت را بیان می‌کند و علت قناعت درویش را روی آوردن به تقوی و پرهیزگاری می‌داند، نه از روی تنبلی و گدایی؛ زیرا گدا به یک لقمه آرام می‌شود، اما انسان قانع گنج را هم قبول نمی‌کند. بین قناعت و خساست فاصله زیادی وجود دارد. تفاوتی که یکی از روی عدم تفکر است و یکی از نشانه‌های اوج توکل است. خساست و بخل عدم رضایت از خداست. فرد خسیس چون خدا را روزی‌دهنده نمی‌داند به او توکل نمی‌کند و به دنبال زیاده‌خواهی است.

۸.۱.۲ بخشش

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌هایی که باعث استحکام جامعه می‌شود و سبب پایداری آن است، مسایل اقتصادی جامعه می‌باشد. علت بسیاری از گناهان یا فقر بیش از حد است که انسان را به دزدی مجبور می‌کند، یا ثروت بی‌اندازه که انسان را به اسراف مجبور می‌کند. مولانا به مردم توصیه می‌کند که از بخشش نترسند و گمان نکنند که با بخشش مال، فقیر می‌شوند؛ زیرا این موضوع مانند این است که کسی در مزرعه تخم می‌پاشد، هرچند تخم‌ها را از دست می‌دهد، اما چند برابر آن را به دست می‌آورد.

لب ببند و کف پر زر برگشا	بخل تن بگذار و پیش آور سخا
این سخا شاخی است از سرو بهشت	وای او کز کف چنین شاخی بهشت
ای خدا این منفقان را سیر دار	هر درمشان را عوض ده صد هزار

(مولوی، ۱۳۹۴: ۷۳/۲-۱۲۷۱)

در جای دیگر اثر و نتیجه انفاق را این‌گونه بیان می‌کند:

برگ بی‌برگیش بخشد کردگار	گر بریزد برگ‌های این چنار
کی کند فضل الهت پای مال	گر نماند از جود در دست تو مال
لیکش اندر مزرعه باشد بهی	هرکه کارد گردد انبارش تهی
اشپش و موش حوادث پاک خورد	وانک در انبار ماند و صرفه کرد

(همان: ۱/۱۰۰)

هیچ‌گاه ثروت با دادن صدقه کم نمی‌شود. همانا دادن خیرات، با صاحب خود ارتباط نیکو دارد. یعنی هرچه بیشتر صدقه بدهی، مالت محفوظ‌تر می‌ماند.

جوشش و افزونی زر در زکات عصمت از فحشا و منکر در صلوات

(همان: ۳۵۷۴/۶)

رشد و افزایش ثروت با زکات ارتباط متقابل دارد. پاک کردن نفس از آلوده شدن به زشتی و کار حرام نیز از طریق نماز حقیقی به دست می‌آید. مولانا تأکید می‌کند با دادن زکات از اموال خود مواظبت کنیم.

آن زکات کیسه‌ات را پاسبان و آن صلوات هم ز گرگانت شبان

(همان: ۳۵۷۵/۶)

دادن زکات ثروت را نگهداری می‌کند و برپاداشتن نماز به منزله چوپانی است که تو را از گزند گرگ‌ها در امان می‌دارد. مولانا در ادامه می‌گوید: عده‌ای از پرداخت زکات خودداری کردند. خدا، باران رحمت خود را از آن‌ها دریغ کرد.

بدگمانی کردن و حرص‌آوری کفر باشد پیش خوان مهتری
زان گداریان نادیده ز آرز آن در رحمت بر ایشان شد فراز
ابر برناید پی منع زکات وز زنا افتد و با اندر جهات
هرچه آید بر تو از ظلمات و غم آن ز بی‌باکی و گستاخی است هم

(همان: ۸۶/۱)

۲.۲. بررسی تطبیقی مفهوم قناعت در مثنوی با نظریات اقتصاد متعارف

۱- اگرچه مولانا توصیه به قناعت و پرهیز از اسراف می‌کند، اما در جای دیگر قرینه‌های دیگری را بیان می‌نماید که مصرف در راه خدا و انفاق از مازاد نیازهای متعارف افراد است. به طوری که مصرف بیشتر کالا را تشویق می‌کند تا ضریب فزاینده در جامعه بیشتر می‌شود و با افزایش میل نهایی به مصرف این ضریب افزایش می‌یابد.

۲- اگرچه اشعار مربوط به قناعت و انفاق حکایت‌کننده مصرف کم‌تر است، اما مسئله مهم پس‌انداز است که میل نهایی به مصرف را کم‌تر می‌کند؛ مولانا با توسعه مفهومی پس‌انداز برای آخرت، در ذات پس‌انداز با توسعه مفهومی آن مصرف دیگران یعنی افزایش میل نهایی به مصرف در سطح کلان را مطرح و توصیه می‌کند.

۳- مولانا در جایی انباشت مال را منع می‌کند، و در جایی دیگر توصیه به زکات می‌کند که دلالت بر گردش اموال است. در واقع به این معناست که بخشی از پس‌انداز ثروتمندان به فقیران داده می‌شود، در نتیجه مصرف کل بیشتر می‌شود.

۴- اگرچه صرفه‌جویی و قناعت در سطح فردی با معمایی خست تطابق دارد و در اقتصاد باعث کاهش درآمد ملی می‌شود، اما مولانا روش‌هایی جهت گردش مال و عدم راکد ماندن آن در جامعه و در نتیجه، گسترش مصرف کل بیان کرده است. از جمله مهم‌ترین آن‌ها انفاق، زکات و صدقه است. اگر این پس‌اندازها در جامعه مصرف شود، نه تنها قناعت در سطح فردی منجر به کاهش تولید نمی‌شود، بلکه باعث افزایش درآمد نیز می‌شود.

۵- نکته دیگر این که یکی از فرضیه‌های خست تابع بودن سرمایه‌گذاری کل درآمد ملی است. اما اگر براساس آموزه‌های اقتصادی مولانا نوعی گسترش مفهومی برای سرمایه‌گذاری قایل شویم، این فرض دچار تغییر می‌شود. از نظر مولانا بازدهی سرمایه‌گذاری فقط برای این دنیا نیست و زندگی جاوید انسان در آن دنیا خواهد بود. بنابراین، انسان بازدهی سرمایه‌گذاری در این دنیا را در جهان آخرت خواهد دید.

۶- برخی رفتارهای اقتصادی که مولانا به انسان‌ها سفارش کرده، مانند انفاق و غیره پاداش آن را در جهان آخرت خواهد دید. سرمایه‌گذاری از نظر مولانا حتی در سطح کلان بدون وابستگی به درآمد ملی انجام خواهد شد، اما الزاماً تابع آن نیست. در صورت عدم تحقق «وابستگی سرمایه‌گذاری و پس‌انداز به درآمد ملی» در جامعه نظریه‌خست از نگاه مولانا اتفاق نمی‌افتد.

۷- نظریه‌های اقتصادی در بررسی رفتار مصرف‌کننده بر این اصل تکیه دارند که انسان عاقل اقتصادی فقط از انگیزه نفع شخصی اثر می‌پذیرد و نفع شخصی مصرف‌کننده در این است که رضایت خاطر حاصل از مصرف کالا را به حداکثر برساند. هر شخص براساس میزان مطلوبیت، کالاهای گوناگون را دسته‌بندی می‌کند و بهترین راه را برای رسیدن به بیشترین مطلوبیت انتخاب می‌کند؛ اما از نظر مولانا تابع مطلوبیت متغیر جدیدی به نام پاداش یا جزا دارد که پاداش و جزا با سایر متغیرهای اقتصادی و غیر اقتصادی در تابعیت مطلوب تعامل شدید دارد.

۸- مولانا اعتقاد دارد یک فرد باید از حد اکثر کردن و رضایت و مطلوبیت دست بردارد، مثلاً یک مصرف‌حرام ممکن است احساس مطلوبیت زیادی برای مصرف‌کننده داشته باشد و او حاضر است پول را در برابر چیزی که مطلوبیتش کمتر است، پرداخت کند؛ اما فرد می‌داند که چنین مصرفی او را از رسیدن به اهدافش باز می‌دارد. چنین رضایتی برای او معنی ندارد. توجه به اصول از نظر مولانا در مورد قناعت بیشینه کردن کمال، بیشینه کردن رستگاری در دنیا و آخرت و رفع نیاز خود و دیگران است. طرفداران اصل مطلوبیت مصارف شخصی را شامل پاداش آخرت نمی‌دانند. در حالی که مولانا مصارف ضرور و واجب و کوشش برای بهبود سطح زندگی را تأکید می‌کند و برای آن پاداش آخرتی ذکر کرده است.

۹- وقتی که ثروتمندان به فقیران کمک کنند، بخشی از پس‌انداز ثروتمندان به فقیران داده می‌شود و چون تمایل فقیر برای مصرف بیشتر از ثروتمند است؛ در نتیجه مصرف بیشتر خواهد شد. اگرچه صرفه‌جویی و قناعت در سطح فردی با نظریه‌خست تطابق دارد و باعث کاهش درآمد جامعه می‌شود، اما مولانا در اشعارش روش‌هایی برای گردش مال و راکد ماندن و توسعه مصرف کل بیان کرده است. از جمله این راه‌ها می‌توان به انفاق، بخشش، زکات قرض اشاره کرد.

۳. نتیجه‌گیری

آموزه‌های اقتصادی مولانا نشان می‌دهد که مولانا مصرف در سطح فردی و اجتماعی در چارچوب رزق حلال و طیب و به دور از اسراف را تأکید می‌کند. اشعار مولانا در حوزه مصرف مشوق میل نهایی به مصرف در سطح کلان را توصیه می‌کند؛ مثلاً تشویق به انفاق از مازاد نیازهای افراد، مصرف کلان را بیشتر می‌کند و این باعث افزایش ضریب افزاینده در جامعه می‌شود و با افزایش این ضریب مصرف جامعه افزایش پیدا می‌کند. اگرچه اشعار مولانا توصیه به قناعت و صرفه‌جویی می‌کند، بر انفاق، صدقه و زکات از مازاد نیازهای فرد نیز تأکید می‌کند و این مانع رکود اقتصادی می‌شود. به علت توصیه مولانا به قناعت در کنار سفارش به انفاق، فرضیه معمای‌خست در جامعه اتفاق نمی‌افتد. با توجه به آموزه‌های اقتصادی در بحث قناعت، سرمایه‌گذاری در سطح کلان بدون وابستگی به درآمد ملی اتفاق خواهد افتاد و تابع آن نخواهد بود. مولانا هدف نهایی افراد را نزدیک شدن به خدا و طلب رضایت

او می‌داند. بهترین شیوه برای رسیدن به این هدف، بیشینه کردن پاداش الهی و تخصیص درآمد است و در این راه فرد باید درآمد محدود خود را به گونه‌ای مصرف کند که بیشترین پاداش الهی را به دست آورد. با توجه به آموزه‌های اقتصادی مولانا فرد تصمیم می‌گیرد که درآمد خود را میان مخارج مصرفی، مشارکت‌های اجتماعی و سرمایه‌گذاری توزیع کند، سپس درآمد خود را به مخارج مصرفی بین کالاهای گوناگون تخصیص دهد که در واقع اعتدال بیشینه‌سازی را مد نظر قرار می‌دهد.

منابع

- ابن اثیر، م. (۱۳۷۴). *النهاییه*. قم: اسماعیلیان.
- ابن منظور، م. (۱۴۱۶ق). *لسان العرب*. بیروت: دار صادر.
- استعلامی، م. (۱۳۹۴). *مثنوی مولانا جلال‌الدین محمد بلخی*. تصحیح متن. تهران: سخن.
- بهرامی قصر چمی، خ. و همتی نژاد، ح. (۱۳۹۵). «آموزه‌های اقتصادی مولانا». *مطالعات ادبیات، عرفان و فلسفه*. ۲(۱/۳)، ۲۶۸-۲۹۱.
- حسینی، ر. (۱۳۸۲). «مفروضات نظریه رفتار مصرف‌کننده در اقتصاد اسلامی». *فصلنامه تخصصی اقتصاد*. ۳(۹)، ۲۷-۵۰.
- خادم عزیزاده، ا. و صفری، م. (۱۳۹۲). «واکاوی اصل تناقض خست از منظر آموزه‌های قرآن کریم». *پژوهشنامه معارف قرآنی*. ۱۵، ۱۵۶-۱۳۷.
- خادم عزیزاده، ا. و صفری، م. (۱۳۹۴). «جگونگی عدم معمای خست در جامعه اسلامی از دیدگاه قرآن کریم». *تحقیقات مالی اسلامی*. ۵، ۳۴-۷.
- دهخدا، ع. (۱۳۷۲). *لغت‌نامه*. تهران: دانشگاه تهران.
- راغب اصفهانی، ح. (۱۳۷۳). *مفردات قرآن*. بیروت: دارالقلم.
- رضوی، ا. (۱۳۹۹). «نظام پولی در عصر ایلخانان». *پژوهش‌های تاریخی*. ۴، ۸۶-۶۵.
- زرین‌کوب، ع. ح. (۱۳۸۶). *سرنی*. چاپ سوم. تهران: علمی.
- زمانی، ک. (۱۳۸۷). *شرح جامع مثنوی معنوی*. چاپ ۲۷. تهران: اطلاعات.
- کزازی، م. ج. و وفایی فرد، ز. (۱۳۹۵). «دنیامداری در داستان مثنوی معنوی». *نشریه متن‌شناسی ادب فارسی*. ۹(۳)، ۶۲-۴۹.
- معین، م. (۱۳۸۶). *فرهنگ فارسی*، چاپ سوم، تهران: زرین.
- میرجلیلی، س. ح. (۱۳۸۷). «مروری بر اقتصاد کلاسیک و مکتب‌های آن». *فرهنگ*. ۶۶، ۲۹۹-۲۲۱.
- نمازی، ح. (۱۳۹۵). *نظام‌های اقتصادی*. تهران: شرکت سهامی افشار.
- نوروزپور، ل. (۱۳۹۲). *حرص و طمع در مثنوی مولوی و مقایسه آن با چهار اثر در حوزه ادبیات تعلیمی*. سبک‌شناسی *نظم و نشر فارسی (بهار ادب)*، ۶(۱)، ۴۳۱-۴۴۴.
- همایی، ج. (۱۳۶۰). *مولوی‌نامه (مولوی چه می‌گوید)*. چاپ چهارم. تهران: آگاه.
- جونز، و. ت. (۱۳۸۳). *خداوندان اندیشه سیاسی*. ترجمه علی امین. تهران: امیرکبیر.

References

Bahrami Qasr Chami, Kh. and Hamtinejad, H. (2015). "Economic teachings of Mowlana". *Studies in literature, Mysticism and philosophy*. (3/1)2, 268-291. (In Persian)

- Dehkhoda, A.A. (1993). Dictionary. Tehran: University of Tehran. (In Persian)
- Homai, J. (1981). *Molavi Namah (What Molavi Says)* fourth edition. Tehran: Aghaz. (In Persian)
- Hosseini, R. (2003). "Assumptions of the theory of consumer behavior in Islamic economics". *Specialized quarterly journal of economics*. 3(9). 27- 50. (In Persian)
- Ibn Athir, M. (1995). *Al-Nahayat*. Qom: Ismailian. (In Persian)
- Ibn Manzoor, M. (1995). *Lisān al- 'Arab*. Beirut: Dar Sadir. (In Persian)
- Istilami, M. (2014). *Masnavi of Maulana Jalaluddin Muhammad Balkhi*. Text correction. Tehran: Sokhn. (In Persian)
- Khadim Alizadeh, A. and Safari, M. (2012). "Analysis of the Principle of Fatigue Contradiction from the perspective of the teachings of the Holy Quran". Research paper on Quranic studies. 15, 156-137. (In Persian)
- Khadim Alizadeh, A. and Safari, M. (2015). "Analysis the Parsimony Contradiction Principle Based on the Teachings of the Quran". *Quranic Knowledge Research*, 4(15), 137-154. doi: 10.22054/rjqk.2015.1034
- Mirjalili, S. H. (2007) "A review of classical economics and its schools". *Culture*. 66. 219-299. (In Persian)
- Moin, M. (2007). *Farhang Moin*, third edition. Tehran: Zarin. (In Persian)
- Namazi, H. (2015). *Economic systems*. Tehran: Afshar Joint Stock Company. (In Persian)
- Nowruzpour, L. (2012). "Greed and Avarice in Maulavi's Masnavi and its comparison with four works in the field of didactic literature". *Stylistics of Persian poetry and prose (Bahar Adeb)*, 6(1), 431-444. (In Persian)
- Ragheb Esfahani, H. (1994) Tarjumeye Mufradat Alfaz Quran. Beirut: Dar al-Qalam. (In Persian)
- Razavi, S. A. (2010). The Money System in Ilkhanid era. *Historical Researches*, 1(4), 65-86. (In Persian)
- Vafaiefard, Z., & Kazazi, M. J. (2017). "Secularism in Masnavi of RumiL. *Textual Criticism of Persian Literature*, 9(3), 49-62. doi: 10.22108/rpll.2017.21723
- W. T. Jones. (2004) Gods of political thought. Translated by Ali Amin. (In Persian)
- Zamani, K. (2008). *A comprehensive description of Masnavi Manavi*. Cha P 27. Tehran: Etela'at. (In Persian)
- Zarrinkoub, A. (2007). *Serr-e Ney*. Third edition. Tehran: Elmi. (In Persian)